

Atvinnulíf og samgöngur í Fjallabyggð

Kolbeinn H. Stefánsson

Inngangur

Ein sterkustu rökin fyrir samgöngubót á borð við Héðinsfjarðargöng eru að bættar samgöngur efli atvinnulíf þeirra staða sem göngin tengja. Það er hugsanlegt að göngin eigi eftir að auka umferð ferðamanna um Siglufjörð og Ólafsfjörð. Þá er einnig hugsanlegt að þau stækki atvinnusvæði íbúa Fjallabyggðar. Öflugt og fjölbreytt atvinnulíf er lykillinn að uppbyggingu hvers samfélags. Mikil atvinnuþátttaka eflir bæði markaðinn og hið opinbera. Einkaneysla flestra er fjármögnuð af launatekjum. Ef atvinnuþátttaka er mikil og tekjur góðar getur skapast forsenda fyrir meira úrvali og betri gæðum bæði vöru og þjónustu. Að sama skapi eflast tekjustofnar sveitarfélagsins sem getur fyrir vikið veitt íbúunum betri og fjölbreyttari þjónustu og stuðlað að uppbyggingu samfélagsins. Að auki skiptir vinnumarkaðurinn lykillhlutverki í ákvörðunum fólks um búsetu (Renkow, 2003; Miller, 1976). Það skiptir litlu máli hvaða kostum samfélög eru gædd; ef fólk getur ekki fengið vinnu við sitt hæfi er viðkomandi samfélag ekki vænlegur búsetukostur. Þannig má segja að atvinnulífið sé forsenda annarra lífsgæða í hverju samfélagi.

Tafla 1. Fjöldi atvinnulausra sem hlutfall af öllum íbúum, 20–69 ára.

	Alls	Höfuðbsv.	Akureyri	Skagafjörður	Dalvík	Fjallabyggð
Janúar - apríl						
2003-2005	2,9%	3,0%	3,4%	1,7%	2,3%	3,7%
2006-2008	1,1%	0,9%	2,2%	0,7%	1,8%	2,2%
2009-2010	7,9%	8,2%	9,6%	3,6%	4,0%	4,6%
Mái - ágúst						
2003-2005	2,5%	2,9%	3,0%	1,0%	1,8%	2,8%
2006-2008	1,1%	1,0%	2,2%	0,4%	1,7%	1,1%
2009-2010	7,3%	8,2%	7,7%	2,5%	2,9%	3,7%
September - desember						
2003-2005	2,2%	2,3%	2,8%	0,9%	1,8%	3,7%
2006-2008	1,5%	1,4%	2,6%	0,6%	1,6%	1,9%
2009	7,2%	6,6%	7,9%	2,9%	2,7%	2,9%

Í töflu 1 sjáum við atvinnuleysi í Fjallabyggð samanborið við nærliggjandi svæði, höfuðborgarsvæðið og landið allt. Myndin sýnir að atvinnuleysi er árstíðabundið í Fjallabyggð. Fyrir hrun bankanna var atvinnuleysi mest frá janúar og fram í apríl en minnst yfir sumarmánuðina. Eftir bankahrún var atvinnuleysið mest á fyrsta þriðjungi ársins en minnst á þeim síðasta. Það er athyglisvert að samanburðurinn við höfuðborgarsvæðið, Akureyri og landið allt er afar hagstæður fyrir Fjallabyggð eftir hrun íslensku bankanna.

Það er fleira en laun sem skiptir fólki máli varðandi atvinnu. Auk þess að vera helsta tekjulind flestra heimila er vinna vettvangur félagslegra tengsla, sjálfsvirðingar og þroska (Jahoda, 1982; Gallie, 2004; White, 1991), svo eitthvað sé nefnt. Þetta má orða þannig að

ATVINNULÍF OG SAMGÖNGUR Í FJALLABYGGÐ

atvinnulífið sé ekki aðeins forsenda lífsgæða heldur sé það veigamikill hluti þeirra í sjálfu sér. Það má því segja að gæði vinnumarkaðarins skilgreinist af þremur þáttum: 1) að það séu störf í boði; 2) að störfín séu vel launuð; og 3) að þau falli að mismunandi áhugasviðum og þörfum ólíkra einstaklinga (Jencks, Perman & Rainwater, 1988; Gallie, 2003; Gallie, 2007; McGovern, Hill, Mills & White, 2007).

Í þessari rannsókn skoðum við nokkrar hliðar á vinnumarkaðinum í Fjallabyggð eins og íbúar sveitarfélagsins upplifa hann. Áherslan er á huglægt mat íbúanna á nokkrum lykileinkennum vinnumarkaðarins á svæðinu, vinnutengdar ferðir út fyrir sveitarfélagið og þann bæjarhluta sem fólk tilheyrir, og þær vinnumarkaðstengdu væntingar sem fólk hefur til ganganna.

Gögn

Könnunin *Samgöngubatur og byggðaðpróun 2009* byggist á spurningalistakönnun sem lögð var fyrir íbúa í Ólafsfirði og á Siglufirði í nóvember og desember 2009. Íbúar í byggðakjörnum tveimur voru heimsóttir og spurningalistar lagðir fyrir alla 18 ára og eldri sem voru heima. Spurningalistar voru í framhaldinu sendir í pósti til þeirra íbúa sem ekki hafði náðst til með heimsóknum ásamt frímerktu svarumslagi. Endanlegar heimtur voru 732 listar eða 53% þeirra íbúa 18 ára og eldri sem búsettir eru í Fjallabyggð að staðaldri (Kjartan Ólafsson og Þóroddur Bjarnason, 2010). Hér eru notaðar tvær spurningar úr þessari könnun. Annars vegar er spurt um hversu líklegt íbúar telji að þeir muni í framtíðinni flytja á brott fyrir fullt og allt. Hins vegar er spurt hvort þeir gætu hugsað sér að búa í hinum byggðakjarnanum í Fjallabyggð, á Dalvík, Sauðárkróki, Akureyri eða höfuðborgarsvæðinu, eða erlendis.

Ánægja með atvinnumöguleika

Það skiptir miklu máli fyrir ákvarðanir fólks um búsetu að það sé næg atvinna í boði á svæðinu og að launin séu nægilega góð. Fólksfjöldaþróun á Siglufirði ber þessari staðreynd vitni. Bæjarfélagið óx hratt á síðarárunum en alla tíð síðan hefur íbúum bæjarins fækkað jafnt og þétt (Þóroddur Bjarnason o.fl. 2010). Eins og fram hefur komið skipta aðrir þættir vinnumarkaðarins einnig máli. Fjölbreytni starfa eykur líkur á því að mismunandi einstaklingar geti fundið starf sem menntun þeirra og reynsla nýtast í. Sveigjanleiki starfa skiptir miklu máli varðandi samþættingu vinnu og heimilislífs (Perry-Jenkins, Repetti & Crouter, 2000; Hansen, 1991).

Erfitt er að leggja mat á dreifingu svara án samanburðar við önnur svæði eða tímabil. Á þessum tímapið höfum við ekki gögn sem heimila slíkan samanburð, en niðurstöður könnunar sem er áætlað að leggja fyrir nú eftir að Héðinsfjarðargöng hafa verið opnuð munu gefa okkur færi á að skoða hvort íbúar telja að göngin hafi haft áhrif á vinnumarkaðinn. Greiningin sem er birt hér er því fyrst og fremst nokkurskonar grunnmæling sem gefur mynd af stöðunni eins og hún er í dag án þess að hægt sé að setja hana í víðara samhengi.

Þó við getum ekki borið niðurstöðurnar saman við önnur sveitarfélög getum við engu að síður borið saman niðurstöðurnar fyrir ólíka hópa innan Fjallabyggðar. Í töflu 2 sjáum við hvernig íbúar Fjallabyggðar meta vinnumarkaðinn í bæjarfélaginu. Svörin eru sundurgreind eftir bæjarkjörnum og kyni. Seinni samanburðurinn er sérstaklega mikilvægur fyrir Fjallabyggð, enda er ljóst að bæjarfélagið þarf að laða til sín konur á barneignaldri ef það á að takast að snúa við íbúafjöldaþróun undanfarinna ára og áratuga (Þóroddur Bjarnason o.fl. 2010).

Á heildina titið er dreifing svara mjög svipuð á milli bæjarkjarna hvað varðar fjölda og fjölbreytni starfa í boði. Tölurnar benda til þess að Siglufirðingar séu ögn jákvæðari á öllum

mælingum en þó fyrst og fremst hvað varðar sveigjanleikann. Munurinn á viðhorfum til launa er ekki nema 0,04 stig á fimm punkta skala. Þetta bendir til þess að Hédinsfjarðargögn geti bætt aðgang Ólafsfirðinga að sveigjanlegum störfum sem auðvelda samþættingu vinnu og heimilislífs. Það er ekki eins ljóst hvernig ber að meta muninn á ánægju með þau laun sem bjóðast. Þau gögn sem við erum að greina hér benda til þess að laun séu svipuð í báðum bæjarkjörnum og ef eitthvað er ögn hærri á Ólafsfirði. Það er í sjálfu sér ekki mótsagnakennt að óánægjan með tekjumöguleika sé meiri í þeim bæjarkjarna þar sem tekjurnar eru hærri. Ánægja með þær tekjur sem bjóðast er huglægt mat svarenda og sem slíkt stýrist það ekki aðeins af þeim tekjum sem eru í boði heldur einnig af væntingum svarenda (Elster, 1999).

Tafla 2. Viðhorf íbúa Fjallabyggðar til vinnumarkaðar í heimabyggð. Dreifing svara og meðaltöl sundurgreind eftir búsetu og kyni.

Fjöldi starfa í boði	Siglufjörður	Ólafsfjörður	Karlar	Konur
Mjög ánægður	12,5	8,87	11,68	10,56
Frekar ánægður	21,15	23,05	17,66	26,11
Hvorki/né	47,12	49,29	44,61	51,11
Frekar óánægður	13,46	14,54	19,46	8,33
Mjög óánægður	5,77	4,26	6,59	3,89
Meðaltal	0,21	0,18	0,08	0,31

Fjölbreytni starfa í boði	Siglufjörður	Ólafsfjörður	Karlar	Konur
Mjög ánægður	12,84	9,25	12,5	10,45
Frekar ánægður	25,19	24,91	20,73	29,1
Hvorki/né	47,65	53,38	48,48	51,69
Frekar óánægður	9,38	9,96	12,5	6,5
Mjög óánægður	4,94	2,49	5,79	2,26
Meðaltal	0,32	0,28	0,22	0,39

Sveigjanleiki starfa í boði	Siglufjörður	Ólafsfjörður	Karlar	Konur
Mjög ánægður	10,4	7,8	10,37	8,47
Frekar ánægður	23,02	16,31	17,99	22,6
Hvorki/né	52,23	61,7	53,35	58,76
Frekar óánægður	8,91	11,7	11,59	8,19
Mjög óánægður	5,45	2,48	6,71	1,98
Meðaltal	0,24	0,15	0,14	0,27

Laun fyrir störf í boði	Siglufjörður	Ólafsfjörður	Karlar	Konur
Mjög ánægður	12,99	9,89	11,48	12,11
Frekar ánægður	23,28	21,91	19,64	25,92
Hvorki/né	46,32	52,3	46,22	51,27
Frekar óánægður	12,25	12,72	15,71	8,73
Mjög óánægður	5,15	3,18	6,95	1,97
Meðaltal	0,27	0,23	0,13	0,37

Hvað varðar muninn á kynjunum benda niðurstöðurnar til þess að konur séu almennt ánægðari en karlar með alla þætti vinnumarkaðarins. Þetta getur verið vísbending um að í Fjallabyggð bjóðist konum frekar en körlum störf sem henta þörfum þeirra. Ef svo er þá gæti þetta verið vísbending um að vinnumarkaðurinn á þessu svæði sé að einhverju leyti aðlaðandi kostur fyrir konur. Rétt er þó að ítreka að hér er um huglægt mat að ræða og að huglægt mat

ATVINNULÍF OG SAMGÖNGUR Í FJALLABYGGÐ

stýrist af væntingum. Þannig er ekki sjálfgefið að konur utan Fjallabyggðar myndu meta kosti þeirra starfa sem bjóðast á sama hátt. Eitt af því sem gefur ástæðu til að ætla að svo sé er að konur eru mun færri en karlar í Fjallabyggð, en það er síður en svo fjarstæðukennt að þær konur sem hafa flutt í burtu hafi gert það vegna óánægju með atvinnutækifæri, a.m.k. að hluta. Í fræðunum er þetta nefnt sjálfsva (selection effect), sem þýðir í þessu samhengi að fólk velst ekki af handahófi til búsetu á tilteknum stöðum og því má ætla að ánægja kvenna væri mun minni ef þær konur sem fluttu í burtu byggju enn í Fjallabyggð.

Það er ekki ósennilegt að væntingar fólks til vinnumarkaðarins stýrist að einhverju leyti af því hvar það er statt í lífshlaupinu. Yngra fólk er margt hvert að leita fyrir sér og hefur vissar væntingar til framtíðarinnar og hugmyndir um þau störf sem það vill vinna. Því eldra sem fólk er því meiri líkur eru á að það hafi fundið sér stað á vinnumarkaðnum auk þess sem mat þess á störfum mótaðist að einhverju leyti af þeim aðstæðum sem voru á vinnumarkaðnum þegar það var sjálft ungt og leitandi. Munur á kynslóðunum kann að vera vísbending um að vinnumarkaðurinn sé til þess fallinn að laða til sín og halda í ungt fólk, en niðurstöðurnar geta einnig verið afleiðing af sjálfsvali fólks, þ.e. að það unga fólk sem er óánægt með vinnumarkaðinn sé þegar flutt í burtu. Þar þarf sérstaklega að horfa til ungra kvenna. Í töflu 3 má sjá mat á ólíkum þáttum vinnumarkaðarins, sundurgreint eftir aldri og kyni.

Ef við byrjum á að líta aðeins til aldurs sjáum við að hærra hlutfall fólks á aldursbilinu 25-40 ára er ánægt og óánægt með fjölda starfa í boði en fólk á hinum aldursbilunum. Almenn virðist ánægja fólks í yngsta aldursbilinu vera meiri en ánægja fólks í því elsta. Sömu sögu er að segja um fjölbreytni starfa í boði. Raunar er svipað hlutfall svarenda í elsta og yngsta aldurshópnum ánægt með fjölbreytileika starfa en munurinn felst í því að mun hærra hlutfall yngra aldursflokksins er mjög ánægt. Þetta á einnig við um sveigjanleika starfa. Myndin er breytist nokkuð þegar kemur að mati á þeim launum sem eru í boði. Minnsta ánægjan er í elsta aldurshópnum en hlutfall ánægðra er svipað í yngri aldurshópnum tveimur. Á móti kemur að minnsta óánægjan er einnig í elsta aldurshópnum.

Ef við skoðum karla sérstaklega kemur í ljós að mesta ánægjan með fjölda starfa í boði er í yngsta aldurshópnum. Reyndar er hlutfall ánægðra svipað í tveimur yngri aldursflokkinum en mun hærra hlutfall karla í yngsta hópnum er mjög ánægt. Hlutfall óánægðra er að sama skapi hæst á elsta aldursbilinu og lægst á því yngsta. Sömu sögu er að segja um fjölbreytileika starfa í boði. Þá eru niðurstöður svipaðar hvað varðar sveigjanleika starfa, nema hvað að óánægjan er mest í miðju aldursbilinu. Hvað varðar launin er ánægjan mest í yngsta aldurshópnum. Hlutfall svarenda sem eru ánægðir í eldri hópnum tveimur er svipað en mun minni hluti elsta aldurshópsins er mjög ánægður. Óánægjan er minnst í yngsta aldurshópnum og mest í þeim yngsta, þó það sé varla sjónarmunur á eldri hópnum tveimur.

Næst berum við saman kynin í yngri aldurshópnum tveimur, sem eru þeir hópar sem enn eru á barneignaldri. Í eldra aldursbilinu eru konur almennt ánægðari en karlar með alla þá þætti vinnumarkaðarins sem hér eru til skoðunar. Myndin er ögn flóknari í yngsta aldursbilinu. Karlar eru mun ánægðari en konur með þau laun sem bjóðast, sem helgast m.a. af tiltölulega háu hlutfalli karla sem metur sig sem mjög ánægt. Hærra hlutfall kvenna en karla er mjög ánægt með fjölbreytileika þeirra starfa sem bjóðast, en á móti því vegur að mun fleiri karlar eru mjög ánægðir. Karlar eru mun ánægðari með sveigjanleika þeirra starfa sem eru í boði. Hér verður að setja þann fyrirvara að væntingar kynjanna kunna að vera ólíkar. Þar sem konur axla enn meirihluta ábyrgðar á heimilishaldi og barnaupeldi (Drobnic, Blossfeld & Rohwer, 1999; Presser, 1994; Shelton & John, 1996) skiptir samþætting vinnu og heimilislífs þær meira máli og því kann vel að vera að karlar séu almennt ánægðari þrátt fyrir minni sveigjanleika. Að lokum eru karlar mun ánægðari með þau laun sem bjóðast.

Tafla 3. Viðhorf íbúa Fjallabyggðar til vinnumarkaðar í heimabyggð. Dreifing svara og meðaltöl sundurgreind eftir kyni og aldri.

Fjöldi starfa í boði	41-66 ára		25-40 ára		18-25 ára	
	kk	kvk	kk	kvk	kk	kvk
Mjög ánægður	8,24	12,7	20,69	14,29	30	9,09
Frekar ánægður	23,08	30,69	18,97	34,92	10	33,33
Hvorki/né	34,07	46,03	32,76	26,98	46,67	36,36
Frekar óánægður	25,82	6,88	17,24	19,05	13,33	12,12
Mjög óánægður	8,79	3,7	10,34	4,76	0	9,09
Meðaltal	-0,04	0,42	0,22	0,35	0,57	0,21
Fjölbreytni starfa í boði	kk	kvk	kk	kvk	kk	kvk
Mjög ánægður	8,47	11,35	26,32	17,74	26,67	9,09
Frekar ánægður	29,38	35,68	15,79	38,71	13,33	36,36
Hvorki/né	38,42	44,86	35,09	29,03	50	36,36
Frekar óánægður	16,38	5,95	12,28	12,9	10	12,12
Mjög óánægður	7,34	2,16	10,53	1,61	0	6,06
Meðaltal	0,15	0,48	0,35	0,58	0,57	0,30
Sveigjanleiki starfa í boði	kk	kvk	kk	kvk	kk	kvk
Mjög ánægður	7,34	9,19	17,54	12,9	20	6,06
Frekar ánægður	22,6	27,03	17,54	35,48	16,67	24,24
Hvorki/né	47,46	53,51	35,09	37,1	53,33	51,52
Frekar óánægður	14,69	8,11	17,54	12,9	6,67	12,12
Mjög óánægður	7,91	2,16	12,28	1,61	3,33	6,06
Meðaltal	0,07	0,33	0,11	0,45	0,43	0,12
Laun fyrir störf í boði	kk	kvk	kk	kvk	kk	kvk
Mjög ánægður	7,82	16,67	19,3	14,52	30	6,06
Frekar ánægður	26,26	32,26	14,04	33,87	16,67	27,27
Hvorki/né	36,87	43,55	40,35	29,03	33,33	42,42
Frekar óánægður	20,67	6,45	14,04	19,35	16,67	18,18
Mjög óánægður	8,38	1,08	12,28	3,23	3,33	6,06
Meðaltal	0,04	0,57	0,14	0,37	0,53	0,09

Sú mynd sem hér er dregin upp bendir almennt til þess að vinnumarkaðurinn sé ekki óhagstæður yngri fólki. Af körlum er það yngri aldurshópurinn sem kemur best út á heildina litið. Á meðal kvenna er það millialdurshópurinn sem kemur best út og konur á því aldursbili eru almennt ánægðari með alla þætti vinnumarkaðarins en karlar á sama aldursbili. Það gæti verið vísbending um að vinnumarkaðurinn í Fjallabyggð sé fýsilegur kostur fyrir konur á þessu aldursbili, sem einnig er það aldursbil sem er líklegast til að vera með börn á heimilinu. Hins vegar er full ástæða til að huga að þeirri staðreynd að konur í yngsta aldursbilinu eru, á heildina litið, óánægðari með vinnumarkaðinn en karlar á sama aldursbili. Þetta skiptir máli upp á búsetuþróun í framtíðinni enda gæti þetta verið vísbending um að ungar konur sem eru á námsaldri eða að taka fyrstu skrefin á vinnumarkaði sjái ekki nægilega spennandi framtíð í bæjarfélaginu.

Tafla 4. Ferðir vegna vinnu. Dreifing svara, sundurgreind eftir búsetu og kyni.

Ólafsfirði/Siglufirði	Siglfirðingar	Ólafsfirðingar	kk	kvk
Aldrei	77,7	69,2	65,22	83,56
Sjaldnar en einu sinn	4,93	10,73	8,7	6,03
1-5 sinnum á ári	11,27	10,03	14,2	6,58
6-11 sinnum á ári	2,11	2,42	4,35	0,27
1-3 sinnum í mánuði	1,41	2,08	2,32	1,1
1-3 sinnum í viku	1,64	3,81	3,48	1,64
4-5 sinnum í viku	0,23	1,38	0,87	0,55
Oftar	0,7	0,35	0,87	0,27

Dalvík	Siglfirðingar	Ólafsfirðingar	kk	kvk
Aldrei	90,14	73,36	77,68	88,77
Sjaldnar en einu sinn	5,4	8,65	7,83	5,75
1-5 sinnum á ári	2,11	8,3	6,38	2,74
6-11 sinnum á ári	1,17	3,81	4,06	0,55
1-3 sinnum í mánuði	0,94	2,08	2,03	0,82
1-3 sinnum í viku	0	1,73	0,87	0,55
4-5 sinnum í viku	0	1,73	0,87	0,55
Oftar	0,23	0,35	0,29	0,27

Sauðárkrókur	Siglfirðingar	Ólafsfirðingar	kk	kvk
Aldrei	84,74	93,43	84,06	92,88
Sjaldnar en einu sinn	5,63	3,46	5,8	3,84
1-5 sinnum á ári	5,87	2,08	6,38	2,47
6-11 sinnum á ári	1,88	0,69	2,03	0,27
1-3 sinnum í mánuði	0,94	0	0,87	0
1-3 sinnum í viku	0,23	0	0	0,27
4-5 sinnum í viku	0,7	0,35	0,87	0,27
Oftar				

Akureyri	Siglfirðingar	Ólafsfirðingar	kk	kvk
Aldrei	71,13	61,94	58,55	76,44
Sjaldnar en einu sinn	7,75	5,88	7,83	6,3
1-5 sinnum á ári	13,62	19,03	18,55	12,6
6-11 sinnum á ári	3,76	5,19	6,67	2,19
1-3 sinnum í mánuði	1,64	5,19	4,35	1,64
1-3 sinnum í viku	0,94	1,04	2,03	0
4-5 sinnum í viku	0	0,69	0,29	0,27
Oftar	1,17	1,04	1,74	0,55

Höfuðborgarsvæðið	Siglfirðingar	Ólafsfirðingar	kk	kvk
Aldrei	68,78	71,97	66,38	73,7
Sjaldnar en einu sinn	12,44	8,65	12,46	9,59
1-5 sinnum á ári	13,85	16,96	16,52	13,7
6-11 sinnum á ári	2,11	1,73	2,61	1,37
1-3 sinnum í mánuði	1,41	0,35	1,16	0,55
1-3 sinnum í viku	0	0	0	0
4-5 sinnum í viku	0	0	0	0
Oftar	1,41	0,35	0,87	1,1

Vinna og vegalengdir

Fólk er auðvitað ekki bundið af því að vinna í sinni heimabyggð og margir sækja vinnu í nærliggjandi sveitarfélögum. Þá eru mörg störf þess eðlis að þó þau séu að mestu unnin í heimabyggð kalla þau á ferðir til annarra svæða. Í töflu 4 má sjá ferðir íbúa Fjallabyggðar til annarra svæða vegna atvinnu. Niðurstöður eru sundurgreindar eftir bæjarkjarna og kyni. Almennt benda niðurstöðurnar til þess að fáir íbúar Fjallabyggðar starfi að mestu utan heimasvæðisins, þ.e. fari til annarra svæða 1-3 vinnum í viku eða oftast vegna vinnu, þó eitthvað sé um að Ólafsfirðingar vinni að mestu á Siglufirði (þó fara ekki nema um 5,5% Ólafsfirðinga til Siglufjarðar 1-3 sinnum í viku eða oftast vegna vinnu). Hins vegar benda tölurnar til þess að eitthvað sé um að fólk eigi ósjaldan erindi til annarra svæða vegna vinnu sem er að mestu unnin í heimabyggð.

Á heildina litið ferðast Ólafsfirðingar meira vegna vinnu en Siglufirðingar. Siglufirðingar eiga þó oftast atvinnutengt erindi til Skagafjarðar. Þetta helgast af staðsetningu bæjarkjarnanna með tilliti til samgangna. Ólafsfjörður er betur staðsettur hvað varðar Akureyri og Dalvík, en Skagafjörðurinn er nær Siglufirði en Ólafsfirði. Það er athyglisvert að í báðum bæjarkjörnum á fleira fólk vinnutengt erindi til Akureyrar en til annarra staða. Þá er töluvert um að fólk eigi erindi til höfuðborgarinnar. Hvað varðar kynin er ljóst að karlar eiga oftast vinnutengt erindi út fyrir sinn bæjarkjarna. Það er ljóst að fyrir hluta þeirra sem þurfa að ferðast vegna vinnu eru Héðinsfjarðargöng umtalsverð samgöngubót sem styttr bæði vegalengdir og tíma og dregur úr ferðakostnaði. Þetta mun sennilega nýtast Siglufirðingum betur en Ólafsfirðingum þar sem göngin bæta tengingu þeirra fyrrnefndu við Eyjafjarðarsvæðið. Tenging Ólafsfjarðar við Skagafjörðinn hefur nú að sama skapi batnað, en það er vafaatriði að það muni hafa mikil áhrif þar sem Siglufirðingar, sem eru nær Skagafirðinum, eiga sjaldan erindi til Sauðárkróks (yfir 90% fara aldrei eða nær aldrei þangað vegna vinnu).

Tafla 5. Væntingar fólks til áhrifa ganganna á fjölbreytni í atvinnumálum og tekjumöguleika. Dreifing svara og meðaltöl, sundurgreind eftir búsetu og kyni.

Fjölbreytni í atvinnumálum	Allir	Karlar	Konur	Sigluf.	Ólafsf.
Mjög neikvæð	0,59	0,61	0,57	0,25	1,08
Frekar neikvæð	3,81	4,26	3,45	4,21	3,24
Hvorki/né	16,13	15,81	16,67	14,11	19,06
Frekar jákvæð	55,72	55,93	54,89	52,97	59,71
Mjög jákvæð	23,75	23,4	24,43	28,47	16,91
Meðaltal	0,98	0,97	0,99	1,05	0,88
Tekjumöguleikar	Allir	Karlar	Konur	Sigluf.	Ólafsf.
Mjög neikvæð	1,04	1,21	0,88	0,76	1,44
Frekar neikvæð	3,26	2,42	4,13	3,27	3,25
Hvorki/né	29,23	29,09	29,2	24,18	36,46
Frekar jákvæð	50,45	50,3	50,44	52,9	46,93
Mjög jákvæð	16,02	16,97	15,34	18,89	11,91
Meðaltal	0,77	0,79	0,75	0,86	0,65

Göngin munu sérstaklega gagnast því 21% Siglufirðinga sem á vinnutengt erindi til Akureyrar. Hvað þann hóp varðar nýtast göngin körlum betur en konum. Göngin breyta hins vegar ýmsum forsendum. Það er til dæmis hugsanlegt að samspil vegalengda og þeirrar staðreyndar að konur bera þungann af heimilisstörfum og barnaupveldi valdi því að konur eigi

ATVINNULÍF OG SAMGÖNGUR Í FJALLABYGGÐ

erfiðara með að sækja vinnu utan heimabyggðar. Betri samgöngur og styttri vegalengdir gætu auðveldað konum að samþætta vinnu utan heimabyggðar og heimilislíf.

Það er hins vegar ekki nóg að meta áhrif ganganna út frá ferðavenjum íbúa Fjallabyggðar fyrir opnun ganganna enda er viðbúið að ferðamynstur breytist í kjölfar opunar þeirra þar sem það verður fýsilegri kostur en áður að sinna störfum utan heimabyggðar. Á þessum tímamarki er erfitt að spá fyrir um með vissu hver áhrifin munu verða og því verðum við að bíða þar til göngin hafa verið opnuð til að meta hvort ferðavenjur hafa breyst.

Væntingar til vinnumarkaðar

Héðinsfjarðargöng geta haft margvísileg áhrif á vinnumarkaði Fjallabyggðar. Atvinnusvæði íbúanna stækkar þar sem vegalengdir og ferðatími styttest. Þá geta bættar samgöngur leitt til atvinnusköpunar í sveitarfélaginu sjálfu, til dæmis vegna aukins ferðamannastraums. Eins og með ferðavenjur er engin leið til að spá fyrir um þróunina með nokkurri vissu. Við getum þó skoðað þær væntingar sem íbúar Fjallabyggðar hafa til áhrifa ganganna á vinnumarkaðinn. Til að kanna þessar væntingar spurðum við svarendur hvaða áhrif þeir teldu að göngin myndu hafa á fjölbreytni í atvinnumálum og tekjumöguleika. Niðurstöðurnar eru birtar hér að neðan í töflu 5, sundurgreindar eftir kyni og bæjarkjarna.

Tölurnar í töflu 5 benda til þess að íbúar Fjallabyggðar beri miklar væntingar til áhrifa ganganna á vinnumarkaðinn. Um 79,5% telja að göngin muni hafa jákvæð áhrif á fjölbreytni í atvinnumálum og um 66,5% telja að áhrifin á tekjumöguleika verði jákvæð. Væntingar kynjanna eru svipaðar hvað varðar bæði fjölbreytni og tekjumöguleika. Væntingarnar eru miklar í báðum bæjarkjörnum, en þó minni á Ólafsfirði, sem kann að skýrast af því að aðgengi bæjarbúa að helstu áfangastöðum breytist lítið við opnun ganganna á meðan aðgengi Siglfirðinga að Eyjafjarðarsvæðinu batnar verulega.

Tafla 6. Væntingar fólks til áhrifa ganganna á fjölbreytni í atvinnumálum og tekjumöguleika. Dreifing svara og meðaltöl, sundurgreind eftir kyni og aldri.

Fjölbreytni í atvinnumálum	41-66 ára		25-40 ára		18-25 ára	
	kk	kvk	kk	kvk	kk	kvk
Mjög neikvæð	1,1	1,06	0	0	0	0
Frekar neikvæð	4,95	3,72	1,82	3,28	6,67	2,94
Hvorki/né	14,84	17,55	12,73	14,75	30	26,47
Frekar jákvæð	55,49	56,91	61,82	55,74	36,67	41,18
Mjög jákvæð	23,63	20,74	23,64	26,23	26,67	29,41
Meðaltal	0,96	0,93	1,07	1,05	0,83	0,97
Tekjumöguleikar						
Mjög neikvæð	1,09	1,07	0	0	3,45	0
Frekar neikvæð	2,19	4,28	1,75	3,28	3,45	5,88
Hvorki/né	30,05	31,02	15,79	29,51	44,83	17,65
Frekar jákvæð	51,91	52,41	57,89	47,54	24,14	52,94
Mjög jákvæð	14,75	11,23	24,56	19,67	24,14	23,53
Meðaltal	0,77	0,68	1,05	0,84	0,62	0,94

Hvað varðar þróun íbúafjölda í Fjallabyggð í framtíðinni skiptir umstalsverðu máli hvaða væntingar ungt fólk hefur til áhrifa ganganna á vinnumarkaðinn. Muninn á milli aldurshópa má sjá í töflu 6. Niðurstöðurnar eru sundurgreindar eftir kyni. Væntingar eru almennt jákvæðar, þ.e. flestir telja að áhrifin verði frekar jákvæð. Væntingarnar eru einnig miklar í öllum aldurshópum. Ef við skoðum karlmenn sérstaklega sjáum við að væntingarnar eru mestar hjá körlum á aldrinum 25-40 ára en minnstar í yngsta aldurshópnum. Hjá konum eru væntingarnar hins vegar mestar í yngsta aldurshópnum en minnstar í þeim elsta. Á heildina litið lofar þetta góðu upp á möguleika sveitarfélagsins til að halda ungum konum í heimabyggð, en eins og komið hefur fram er fjöldi kvenna á barneignaaldrir lykilatriði þegar kemur að byggðapróun í sameinuðu sveitarfélagi.

Samantekt

Sú mynd sem að hér er dregin upp bendir ekki til þess að ungt fólk telji vinnumarkaðinn í Fjallabyggð óhagstæðan sér, samanborið við eldri aldurshópa. Dreifing svara bendir þó ekki til þess að ánægja með vinnumarkaðinn sé mikil, þó erfitt sé að túlka svörin án samanburðarhæfra gagna. Ánægjan með vinnumarkaðinn er mest á meðal karla í yngsta aldursbilinu. Væntingar til þess að opnun Héðinsfjarðarganga hafi jákvæð áhrif á atvinnulífið í Fjallabyggð eru almennt miklar og mestar hjá konum á yngsta aldursbilinu. Ef áhrif ganganna verða í samræmi við væntingar gætu þessar niðurstöður verið vísbending um breyttar forsendur bæjarfélagsins til að laða að og halda í ungt fólk. Það skiptir lykilmáli fyrir þróun íbúafjölda á komandi árum. Það er þó vert að hafa í huga að það er ekki sjálfgefið að væntingar fólks gangi eftir. Það veltur á því að fyrirtæki og stofnanir í Fjallabyggð nýti þá möguleika sem skapast við betri samgöngur.

Tölur um ferðalög vegna vinnu benda til þess að það sé fátítt að íbúar Fjallabyggðar vinni daglega fyrir utan sinn bæjarkjarna. Nokkuð er um að fólk eigi hins vegar tíð erindi til annarra svæða vegna vinnu sinnar og þá einna helst til Akureyrar. Göngin munu því stytta ferðatíma og vegalengdir og draga úr kostnaði fyrir þá Siglufirðinga sem þurfa að fara til Akureyrar í atvinnutengdum erindagjörðum. Opnun ganganna getur einnig breytt ferðamynstrum. Til dæmis er viðbúið að vinnumarkaðir Ólafsfjarðar og Siglufjarðar blandist nú í kjölfar opunar ganganna. Þá getur minni kostnaður og ferðatími þýtt að samstarfsmöguleikar fyrirtækja við aðila utan heimabyggðar verði fýsilegur kostur, en það gæti fjölgað atvinnutengdum ferðum fólks til annarra svæða. Þá er hugsanlegt að göngin muni stækka atvinnusvæði íbúa Fjallabyggðar. Það á fyrst og fremst við um Siglufirðinga sem fá betri aðgang að Eyjafjarðarsvæðinu en áður. Hvort fólk leitar atvinnu utan heimabyggðar stýrist þó ekki síst af framboði starfa í heimabyggð.

Heimildir

- Drobnic, S., Blossfeld, H.-P. & Rohwer, G. (1999). Dynamics of Women's Employment Patterns Over the Family Life Course: A Comparison of the United States and Germany. *Journal of Marriage and the Family*, 61 (1), 133-146.
- Elster, J. (1999). *Alchemist of the Mind*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gallie, D. (2003). The Quality of Working Life: Is Scandinavia Different? *European Sociological Review*, 19 (1), 61-79.
- Gallie, D. (2004). *Resisting Marginalization*. Oxford: Oxford University Press.
- Gallie, D. (2007). Welfare Regimes, Employment Systems and Job Preference Orientations. *European Sociological Review*, 23 (3), 279-293.

ATVINNULÍF OG SAMGÖNGUR Í FJALLABYGGÐ

- Hansen, G. (1991). Balancing Work and Family: A Literature and Resource Review. *Family Relations*, 40 (3), 348-353.
- Jahoda, M. (1982). *Employment and Unemployment*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jencks, C., Perman, L. & Rainwater, L. (1988). What Is a Good Job? A New Measure of Labor-Market Success. *The American Journal of Sociology*, 93 (6), 1322-1357.
- Kjartan Ólafsson og Þóroddur Bjarnason. 2010. Föst búseta og hlutabúseta í Fjallabyggð. Kafli í *Fjallabyggð fyrir Héðinsfjarðargöng: Samgöngur, samfélag og byggðaupróun*, ritstj. Þóroddur Bjarnason og Kolbeinn H. Stefánsson. Akureyri: Háskólinn á Akureyri.
- McGovern, P., Hill, S., Mills, C. & White, M. (2007). *Market, Class, and Employment*. Oxford: Oxford University Press.
- Miller, S. (1976). Family Life Cycle, Extended Family Orientations, and Economic Aspirations as Factors in the Propensity to Migrate. *The Sociological Quarterly*, 17 (3), 323-335.
- Perry-Jenkins, M., Repetti, R. & Crouter, A. (2000). Work and Family in the 1990s. *Journal of Marriage and Family*, 62 (4), 981-998 .
- Presser, H. (1994). Employment Schedules Among Dual Earner Spouses and the Division of Household Labour By Gender. *American Sociological Review*, 59, 348-364.
- Renkow, M. (2003). Employment Growth, Worker Mobility, and Rural Economic Development. *American Journal of Agricultural Economics*, 85 (2), 503-513.
- Shelton, B. & John, D. (1996). The Division of Household Labour. *Annual Review of Sociology*, 22, 299-322.
- White, M. (1991). *Against Unemployment*. London: Policy Studies Institute.
- Þóroddur Bjarnason, Kjartan Ólafsson og Kolbeinn H. Stefánsson. 2010. Búsetuþróun í Fjallabyggð 1929–2009. Kafli í *Fjallabyggð fyrir Héðinsfjarðargöng: Samgöngur, samfélag og byggðaupróun*, ritstj. Þóroddur Bjarnason og Kolbeinn H. Stefánsson. Akureyri: Háskólinn á Akureyri.